

Вікторія Кифяк,
к. е. н., доцент кафедри бізнесу та управління персоналом,
Олег Олійник,
здобувач.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ВИКЛИКИ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В АГРОБІЗНЕСІ

Сучасний аграрний сектор стикається з низкою складних викликів, таких як флуктуації військового часу, невизначеність як умов господарювання, так і змін споживчих настроїв. Складні непереборні умови функціонування аграрного бізнесу в Україні та непрогнозованість наслідків для економічного середовища розвитку суб'єктів господарювання актуалізують необхідність розробки ефективних методичних механізмів формування довгострокових конкурентних переваг з урахуванням новітніх умов господарювання таких як мультирівнева невизначеність, інституційна трансформація та цифровізація. Визначення стратегічних пріоритетів конкурентних переваг бізнесу з урахуванням цифрових технологій стане не тільки орієнтиром розвитку під час військових дій, а й забезпечить мультиплікативний ефект у період відновлення економіки [1]. Одним з таких стратегічних орієнтирів є розробка та впровадження агроінновацій. У цьому контексті інновації стають невід'ємною складовою сталого розвитку агробізнесу з позицій пошуку інструментів розвитку в складних умовах господарювання, з одного боку, та утримання конкурентних позицій на світовому ринку, з іншого. Але успішне впровадження інновацій залежить від ефективного інституційного середовища.

Активізація інноваційних процесів у розвинутих країнах світу відбувалась на основі формування національних інноваційних систем, які виконують роль інституційної основи інноваційного розвитку економіки та створюють необхідні умови для перетворення нових знань на інновації, що в результаті практичної реалізації створюють позитивний економічний та/або соціальний ефект [2, с. 351]. Підвищення рівня інноваційної активності та реалізація інноваційного потенціалу агрокомпаній визначаються сукупністю та багатогранним впливом факторів зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища. Дослідження характеру та спектру дії цих факторів традиційно поставали в основі пошуку нових способів і механізмів підвищення рівня технологічних інновацій, які визначали базис можливостей технологічних укладів і поколінь. Серед всіх факторів бізнес-середовища пріоритетною сферою досліджень поставало інституційне середовище, оскільки саме вони опосередковувало характер ділових операцій, доступ до капіталу, результативність інноваційних трансформацій та характер стратегічної поведінки бізнес-суб'єктів [3]. Саме інституціональне середовище визначає темпи та ефективність розвитку національної інноваційної системи та

можливості суб'єктів до реалізації власного інноваційного потенціалу. Дослідники інституційне середовище інноваційного розвитку розглядають як систему правової, фінансової та соціальної системи регулювання процесів розподілу, обміну і споживання інноваційними продуктами [4].

Інституційне середовище для інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки не відповідає сучасним вимогам. Це проявляється у слабкому розвитку системи підготовки та перепідготовки кадрів для аграрної сфери, недостатній кількості науково-впроваджувальних інститутів і консультаційних центрів, а також слабкій взаємодії між суб'єктами аграрної науки, освіти та виробництва [5]. Така ситуація не дозволяє повністю забезпечити аграрне виробництво сучасними технологіями. Тому необхідно створити систему інноваційного розвитку аграрного комплексу, яка передбачає перетворення наявних інститутів і створення нових на основі цільових програм і механізмів підтримки сільського господарства різних рівнів. Ця система має допомогти зменшити розрив між суспільними потребами в активному розвитку аграрного сектору, гарантуванням продовольчої безпеки та можливостями прискороного зростання виробничого потенціалу галузі [6].

Аналіз і вдосконалення інституційних механізмів, таких як законодавство, регуляторні політики, системи підтримки та сприяння, стають ключовими завданнями для забезпечення успішного впровадження інноваційних рішень у аграрному секторі. Важливо розглядати інституційне середовище як основу для створення стимулів для дослідження та розвитку, а також як фактор, що може обмежувати або сприяти інноваційним зусиллям.

Дослідження в галузі інституційного середовища розвитку інновацій в агробізнесі мають потенціал покращити ефективність впровадження технологій, підвищити конкурентоспроможність агропродукції, забезпечити стійкий розвиток сільських територій та зменшити негативний вплив агропромислового комплексу на навколишнє середовище.

Отже, сприятливе інституційне середовище розвитку інновацій в агробізнесі полягає у її потенціалі мотивувати до створення та реалізації інновацій відповідно до постулатів сталого розвитку аграрного сектору через дослідження взаємозв'язку між інституційними умовами та інноваційною активністю, результатом чого стане вдосконалення регуляторного середовища та сприяння інноваційному потенціалу агробізнесу.

Аграрні інновації відіграють важливу роль у розвитку аграрного сектору та вирішенні складних викликів, пов'язаних з продуктивністю, стійкістю та сталістю агробізнесу. Основними характерними рисами аграрних інновацій в сучасних умовах є:

1. Технологічна спрямованість. Багато аграрних інновацій пов'язані з впровадженням нових технологій у сільське господарство. Це впровадження сучасних сільськогосподарських машин і обладнання, використання дронів та супутникового зондування для моніторингу врожаю, застосування агрономічних технологій тощо.

2. Біотехнології. Включають генетичне редагування механізмів вирощування, селекцію нових сортів та гібридів рослин, створення стійких до хвороб та шкідників культур, а також впровадження нових методів тваринництва для покращення продуктивності та якості продукції.

3. Сталій розвиток. Аграрні інновації також спрямовані на створення стійкого сільськогосподарського виробництва, що враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Це включає використання екологічно чистих методів обробки ґрунту, водоправління та управління відходами, органічне виробництво тощо.

4. Цифрові рішення. Агротехнології, які використовують штучний інтелект, сенсори та аналітику для оптимізації сільськогосподарських процесів. Це включає впровадження систем управління полями, моніторинг врожаю, автоматизація поливу та годівлі тварин.

5. Кругове господарство. Інновації, спрямовані на зменшення відходів та ефективне використання ресурсів. Основними напрямками є компостування залишків врожаю, використання органічних добрив та ефективне управління водними ресурсами.

6. Розвиток нових продуктів. Аграрні інновації формують нові можливості для розробки продуктів, що відповідають змінним споживчим запитам. Наприклад, розробка функціональних харчових продуктів або продукції з високим вмістом білка.

7. Ринковий підхід. Успішні аграрні інновації зорієнтовані на врахування ринкових потреб та споживчих тенденцій.

Такі напрями розвитку агроінновацій підкреслюють важливість аграрних інновацій у досягненні сталого розвитку агробізнесу, підвищенні продуктивності та якості продукції, а також вирішенні викликів, які стоять перед сільським господарством у сучасному світі.

В Україні аграрні інновації вимагають підтримки та сприяння від різних інституцій, які забезпечують ефективне впровадження та розвиток національної інноваційної системи у аграрний бізнес. Визначимо основні інституції, які впливають на аграрні інновації:

1. Регуляторні інституції. Державні органи грають важливу роль у розробці та впровадженні політики, законодавства та програм підтримки аграрних інновацій. Вони надають фінансову підтримку, субсидії, податкові пільги та інші ініціативи для стимулювання досліджень та інновацій у сільському господарстві.

2. Науково-дослідні інституції. Університети, дослідницькі інститути та наукові організації здійснюють дослідження та розробки в галузі аграрних технологій, біотехнологій, генетичної селекції, ґрунтознавства та інших областей. Вони є джерелом нових знань та інновацій, які можуть бути впроваджені у практику.

3. Суб'єкти бізнесу. Приватні агропромислові компанії грають важливу роль у впровадженні інновацій у практичне виробництво. Вони вкладають кошти в дослідження та розробки та їх реалізують.

4. Фінансово-кредитні інституції. Банки, інвестиційні фонди та фінансові організації надають фінансову підтримку для реалізації аграрних інноваційних проєктів. Це може бути у вигляді позик, інвестицій або створення спеціалізованих фондів для розвитку агротехнологій.

5. Міжнародні організації та програми. Організації, такі як ЮНІДО, Харчова та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), світові банки та інші міжнародні організації, надають технічну допомогу, фінансування та експертну підтримку для розвитку аграрних інновацій.

6. Аграрні асоціації та об'єднання. Професійні та галузеві об'єднання сприяють обміну знаннями, досвідом та кращими практиками в галузі аграрних інновацій. Вони також можуть здійснювати лобювання за підтримку аграрних інноваційних ініціатив на рівні уряду та регуляторів.

Ці інституції відіграють важливу роль у розвитку, підтримці та впровадженні аграрних інновацій, сприяючи змінам та покращенням у сільському господарстві та агробізнесі.

Основним напрямками розвитку інституційного середовища розвитку інновацій в аграрному секторі мають бути [7]:

1. Розвиток потенціалу для сільськогосподарських інновацій. Роль систем сільськогосподарських досліджень і консультаційних служб (EAS) змінюється, щоб перейти від дослідницького процесу, що спирається на передачу технологій, до підходу, який забезпечує та винагороджує інновації. У багатьох країнах із низьким і середнім рівнем доходу слабка здатність до інновацій є реальною перешкодою для цієї трансформації. Важливо створити середовище, де потреби та запити бідних на ресурси фермерів і споживачів будуть почуті, а їхні думки впливатимуть на національні дослідження та порядок денний світових інституцій. Так, ФАО допомагає своїм країнам-членам розвивати їхній потенціал для сільськогосподарських інновацій.

2. Зміцнення системи аграрних інновацій. Сільськогосподарські науково-дослідні установи та служби дорадчої консультації (EAS) не працюють ізольовано, а взаємодіють один з одним і багатьма зацікавленими сторонами, такими як уряди, постачальники сільськогосподарських ресурсів, ринкові посередники, фермерські організації та суб'єкти приватного сектора. Такий механізм взаємодії формує аграрну інноваційну систему (AIS). AIS формально визначено як мережу суб'єктів або організацій та окремих осіб разом із допоміжними установами та політиками в сільськогосподарському та пов'язаних з ним секторах, які впроваджують існуючі або нові продукти, процеси та форми організації в соціальне та економічне використання.

Посилення AIS дозволить системам сільськогосподарських досліджень бути більш ефективними та краще реагувати на потреби дрібних власників і сімейних фермерів. ФАО підтримує своїх країн-членів у зміцненні їх AIS [FAO].

У результаті проведення наукового дослідження, доведено, що аграрний сектор потребує вже сьогодні впровадження інноваційних розробок, а держави необхідно час для відновлення наукового потенціалу, тому як варіант, пропонується впровадження вже існуючого зарубіжного інноваційного потенціалу, який успішно використовується країнами з розвинутим аграрним сектором. Стратегічним завданням держави в цьому процесі має стати запровадження інституцій, які здатні створити належні умови для ефективного запозичення найкращих інноваційних продуктів та просування їх у діяльність підприємств аграрного сектора України. Запропоновані заходи мають покращити матеріальнотехнічну базу, з метою її оновлення, зменшити витрати на виробництво, сприятимуть підвищенню продуктивності праці та енергозаощадженню, дадуть змогу покращити якість та асортимент аграрної продукції та як наслідок, підвищити конкурентоспроможність аграрних підприємств на зовнішніх ринках [8., с. 24].

1. Кифяк В.І. Стратегічне управління конкурентними перевагами аграрних підприємств в умовах цифровізації. Агросвіт. 2023. №7-8. С. 70-77. DOI: 10.32702/2306-6792.2023.7-8.70
2. Суркова В. Удосконалення інституційного середовища інноваційного розвитку підприємств агросфери. Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 6. Том 2. С. 351-356.
3. Zhuoyan Du. A Literature Review on Institutional Environment and Technological Innovation. American Journal of Industrial and Business Management. 2018. <https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.4236%2Fajibm.2018.8913>
4. Peng, M., Sun, S., Pinkham, B. and Chen, H. (2009) The Institution-Based View as a Third Leg for a Strategy Tripod. Academy of Management Perspectives, 23, 63-81
5. Розвиток суб'єктів господарювання України: сучасні реалії та перспективи: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Бандоріної , Л.М.Савчук. Дніпро: Пороги, 2017. 488 с. 9. Карпенко А.В. Порівняльно-морфологічний аналіз сутності базових категорій інноваційної діяльності. Економіка і організація управління, 2016. Вип. 2 (22). С. 151-160.
6. Розвиток суб'єктів господарювання України: сучасні реалії та перспективи: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Бандоріної , Л.М.Савчук. Дніпро: Пороги, 2017. 488 с. 9. Карпенко А.В. Порівняльно-морфологічний аналіз сутності базових категорій інноваційної діяльності. Економіка і організація управління, 2016. Вип. 2 (22). С. 151-160.
7. Agricultural Innovation Systems | Research and Extension Systems | Food and Agriculture Organization of the United Nations (fao.org) <https://www.fao.org/research-extension-systems/ais/en/>.
8. Руденко С.В., Ряснянська А.М., Семенов О.О. Продуктові, виробничі та управлінські інновації в системі розвитку економічного потенціалу аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 1. С. 213 – 217.
9. Скрипник В. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут". 2021. № 20. С. 19-24.